

Trygghetsvandring metodbeskrivning

BAKGRUND

Skol- eller lärmiljön är elevernas arbetsmiljö. Lärande sker i en relationell process och förutsättningar för lärande skapas i hela lärmiljön, det vill säga såväl den sociala och pedagogiska som den fysiska miljön.¹

Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) intervjustudie Barnpanelsrapporten (2019)² bygger på intervjuer med 31 elever med olika funktionsnedsättningar. I intervjuerna har elevernas tankar och erfarenheter om trygghet, studiero och studiemotivation dokumenterats. Var tredje elev berättade att de blivit retade, utstötta eller illa behandlade de senaste tre månaderna. Utsatthet, bråk och konflikter uppgavs som främsta anledning till otrygghet. Flera elever berättade också att deras studiero påverkas negativt av oro eller otrygghet liksom att bristande anpassning av lärmiljön skapar stress och bristande motivation. Viktiga faktorer för ökad trygghet är hög vuxennärvaro och att känna tillhörighet i ett socialt sammanhang. Rapporten beskriver att elever med funktionsnedsättning är mer utsatta för mobbning än elever utan funktionsnedsättningar. Vidare konstateras att raster och förflyttningar mellan lektioner är viktiga aktiviteter som i hög grad formar elevernas upplevelse av trygghet i skolan.

Trygghetsvandringar är en etablerad metod för att involvera brukarna av en miljö i både drift och utformning, främst i olika stadsmiljöer. Målgruppen är oftast vuxna men ibland genomförs vandringar även med barn, till exempel på skolor. Ett annat exempel är Kultur i Väst som tagit fram en handbok för trygghetsvandringar med barn i stadsmiljö.³ Hösten 2019 har

¹ Tufvesson, C. Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning -Handledning. Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. Kalmar: 2018

² Söderqvist Dunkers, T. Barnpanelsrapport Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation? Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. Kalmar: 2019

³ Teimouri, M., Åhlström, L.,Svennberg, M., Björling, S., Havström, M. Trygghetsvandring ur barns perspektiv – Erfarenheter från fyra pilotprojekt. Kultur i Väst. Falköping: 2011

Myndigheten för delaktighet i samarbete med White Arkitekter testat och utvecklat metoden trygghetsvandring för att undersöka hur barn med olika funktionsnedsättningar upplever skolmiljöns informella delar, det vill säga miljön utanför klassrummen. Inom ramen för projektet har tre trygghetsvandringar med högstadiel elever på tre olika grundskolor genomförts.; Erfarenheterna från vandringarna har varit vägledande i framtagandet av den här metodbeskrivningen.

SYFTE

Metodens huvudsakliga syfte är att öka kunskapen om hur skolhuvudmän kan identifiera och röja hinder för trygghet, för att i förlängningen möjliggöra för elever med funktionsnedsättning att delta i skolan på samma villkor som skolkamrater utan funktionsnedsättning. Det är i grund och botten ett arbete för att öka elevernas möjligheter att påverka sin arbetsmiljö, bygga kunskap och göra skolmiljön mer inkluderande.

ATT ORGANISERA TRYGGHETSVANDRINGAR

Initiativet till att genomföra en trygghetsvandring kan komma från flera olika håll. Det kan vara skolhuvudmän i kommunen, rektorer, personal, elevhälsan, elevrådet eller enskilda individer i elevgruppen som lyfter frågan. Bäst är om skolan formerar en styrgrupp som fördelar ansvarsområden för genomförandet av trygghetsvandringen. Det är viktigt att utse någon som kan genomföra vandringen och förmedla kunskap om processen och uppföljningen till deltagarna på ett enkelt och tydligt sätt. Det kan vara en person ur den egna organisationen som har högt förtroende hos eleverna eller en kunnig extern arrangör. Utgångspunkten för en trygghetsvandring är att det är elevernas tankar som bör ligga till grund för upplägget och vilka platser som undersöks. Det är också viktigt att deltagarna förstår syftet och på vilket sätt vandringen är tänkt att leda till förändring. En styrgrupp för trygghetsvandring kan bestå av:

- Elever med funktionsnedsättning
- Elevskyddsombud
- Representant från elevrådet
- Representant från elevhälsan
- Personalrepresentant
- Rektor

URVAL OCH MÅLGRUPPSANPASSNING

Urvalet för trygghetsvandringen ska skapa bästa möjliga förutsättningar för eleverna att våga berätta om sina upplevelser. Vanligtvis medverkar både själva målgruppen och personer i beslutsfattande position på skolan, men det är inte säkert att det alltid är det bästa upplägget. Det finns en risk att eleverna inte riktigt vågar tala fritt när vuxna i beslutsfattande position deltar, till exempel rektor. Samtidigt kan det även innebära att man verkligen upplever att frågan tas på allvar. Fråga därför alltid eleverna vad de anser innan beslut fattas i frågan.

För att alla deltagare ska ha möjlighet att komma till tals under vandringen är det viktigt att gruppen inte blir för stor. Exakt hur många som deltar måste avgöras från fall till fall utifrån deltagarnas behov, men det bör inte vara fler än åtta personer. En elevgrupp där deltagarna känner och är trygga med varandra är en stor fördel. Därför är det bättre att genomföra flera vandringar i mindre grupper än att försöka fånga upp för många perspektiv vid ett enda tillfälle. Vidare kan olika elever ha olika förutsättningar att genomföra en trygghetsvandring, men ingen ska uteslutas. Att selektera utifrån funktionsförmåga innebär att värdefulla perspektiv och synpunkter kan gå förlorade. Istället är det viktigt att upplägget anpassas till den specifika målgruppen. Vissa elever kan behöva längre tid på sig, bättre förberedelse eller möjlighet att dela upp vandringen i flera delar.

UPPLÄGGET STEG FÖR STEG

För att trygghetsvandringen ska bli lyckad krävs att det inte blir för stressigt. Därför rekommenderas att inne- och utemiljö behandlas separat. Varje vandringsomgång delas upp på flera tillfällen som innefattar introduktion, själva vandringen, uppföljning och utvärdering. Därutöver tillkommer även tid för planering och förberedelse, sammanställning av dokumentation, framtagande av förslag till handlingsplan och genomförande av åtgärder. Nedan beskrivs upplägget steg för steg.

- 1. Utse styrgrupp**
En styrgrupp utses, tid för ett första planeringsmöte bokas och budget för eventuella åtgärder avsätts.
- 2. Förberedelse och planering**

Vid detta tillfälle bestäms vilka elever som ska bjudas in och vilka som ska leda och dokumentera vandringen. Arbetsuppgifter fördelas mellan olika personer i styrgruppen. Det kan till exempel handla om att bjuda in och informera deltagare om syftet, förbereda material och boka rum. Därtill fastställs datum och tid för introduktionstillfället, själva vandringen och uppföljningen.

3. Introduktion

Plats: Ett lugnt rum på skolan

Utrustning: Bildstöd, karta/ritning, klisterpluppar i olika färger, pennor

Del 1: Trygghetsvandringen med syfte och övergripande upplägg presenteras för deltagarna. Använd gärna det bifogade bildstödet för att beskriva upplägget.

Del 2: Samtal kring centrala begrepp. Vad är trygghet respektive otrygghet? Hur förhåller sig trygghet till andra begrepp som trivsel och tillhörighet? Syftet är att etablera en bred förståelse för begreppet trygghet, som något mer än frånvaron av rädsla som tangerar känslor som att trivas och vara bekväm, hemmastadd, avslappnad.

Del 3: Inventera platser på skolan som ska ingå i vandringen med deltagarna. Om det finns bra kartor eller ritningar över inne- och utemiljö kan trygga/bra och otrygga/dåliga platser markeras på kartan med hjälp av klistermärken i olika färger. Med utgångspunkt i inventeringen diskuteras sedan en lämplig rutt, som kan hinnas med på cirka 60 min. Räkna med att varje stopp tar cirka 5-10 min inklusive tid för förflyttning mellan platserna. Det innebär som regel att cirka 7-9 platser kan hinnas med. Markera ut den överenskomna rutten på kartan, så att alla ser och förstår. Diskutera även vilken tid på dagen det är bäst att genomföra vandringen. Kanske när det inte är så många på plats eller tvärtom vid tidpunkter med mycket folk så att sådant som ljudmiljö och eventuell trängsel kan dokumenteras?

4. Gemensam vandring

Utrustning: Kartor med markerade platser, kamera/telefon att fotografera med, formulär för ljudmiljön, anteckningsblock, pennor, formulär för utomhusmiljön.

- Utgå från ett bokat rum på skolan. Deltagarna presenterar sig och syftet med vandringen upprepas kortfattat. Påminn om nyckelbegreppen och hur de diskuterats vid introduktionen. Dela ut kartor med den planerade vandringsrutten markerad till alla som deltar.

- Starta vandringen. Stanna vid varje markerad plats och låt deltagarna beskriva hur de upplever platsen. Vad är bra och vad är dåligt? Är det en trivsamt plats? Känner man sig bekväm här? Är det tryggt eller otryggt? Varför? Hur skulle platsen kunna förbättras?
- Anteckna allt som sägs och dokumentera platsen genom att fotografera. Fotografera rummet i sin helhet med väggar, golv, tak och fönster. Få med utblickar genom fönster och hur rummet hänger samman med anslutande rum. Notera även aspekter som inte går att se på bild, exempelvis ljud, lukter och atmosfär. Var uppmärksam på faktorer i miljön som utgör hinder för trygghet. Ljudmiljön dokumenteras i ett särskilt formulär. Om vandringen äger rum utomhus dokumenteras utemiljöns olika kvaliteter i ett annat formulär. När alla som har någonting att säga om platsen fått komma till tals går ni vidare till nästa markerade plats på kartan.
- Gå igenom alla markerade platser ni hinner med på utsatt tid. Om spontana avstickare från den planerade rutten görs markeras det på kartan. Om inte allt hinns med vid ett tillfälle kan ett nytt tillfälle bokas in för resterande platser.
- Återgå till ett bokad rum på skolan. Sammanfatta och reflektera. Vad har varit återkommande och/eller särskilt viktigt? Finns skilda upplevelser i gruppen eller är det relativt samstämmigt? Hur skulle förbättringar kunna åstadkommas och hinder för trygghet röjas? Passa på att ställa frågor kring hur eleverna upplever särskilda lösningar och olika anpassningar i miljön. Hur tar man sig fram med rullstol, behövs långa omvägar? Hur känns det i så fall? Hur är det att ha ett eget studierum eller att behöva ha hörselkåpor i skolan? Går det att se andra lösningar? Tänk dock på att temat kan vara känsligt och försök ställa frågor av mer generell karaktär, snarare än att rikta sig till enskilda personer.
- Låt även gruppen reflektera kring hur de upplevde själva vandringen. Var den lagom lång? Blev det stressigt eller gick det för långsamt? Hur fungerade det att prata på olika platser med olika ljudmiljöer i skolan? Kändes det okej att stå och prata i grupp med andra människor runt omkring? Skulle man föredra att lämna synpunkter på ett annat sätt?
- Om inte alla platser hunnits med fattas beslut om ytterligare ett tillfälle för att slutföra vandringen.
- Tack alla för deras medverkan och avsluta med information om vad som händer sen.

5. Sammanställning

Sammanställ det insamlade materialet i form av foton, minnesanteckningar och ifyllda formulär till en begriplig helhet. Varje plats redovisas var för sig. I slutet kan "övriga" frågor eller mer övergripande reflektioner och teman redovisas. Efter vandringen är det viktigt att skolan aktivt arbetar vidare med den information som framkommer.

6. Redovisning och handlingsplan

I nästa steg redovisas materialet från trygghetsvandringen för styrgruppen. På mötet medverkar även de elever som deltagit i trygghetsvandringen. Redovisningen kan antingen skötas av dem eller av en vuxen som varit med vid vandringen. Därefter tar styrgruppen och eleverna gemensamt fram en handlingsplan med åtgärder på kort och på längre sikt. Här får styrgruppen även tillfälle att svara på frågor som eleverna kan ha. Om några av de åtgärder som eleverna önskar sig inte är genomförbara förklaras varför. För att bevara elevernas förtroende för vuxna är det viktigt att styrgruppen och annan ansvarig personal tar ansvar för genomförande och utvärdering av åtgärder. Beslut om när åtgärderna ska följas upp och utvärderas fattas.

7. Utvärdering av åtgärder

När åtgärder enligt handlingsplanen vidtagits träffas styrgrupp och deltagarna från vandringen igen för att diskutera vilka effekter de fått. Blev platserna tryggare och trivsammare att vistas på? Krävs ytterligare åtgärder? Vid behov går man också och tittar på de aktuella platserna tillsammans. Vid detta tillfälle diskuteras även hur det fortsatta trygghetsarbetet på skolan ska se ut. Vill man fortsätta med trygghetsvandringar och hur ofta ska de i så fall genomföras?

METOD BILDSTÖD

1

INTRODUKTION

ca 60 MINUTER

2.1

GEMENSAM VANDRING

ca 60 MINUTER

Entrén

Korridor/Skåp

Trapphus

WC

matsal

Uppehållsrum

Gymnastiksal

Omklädning

2.2

ÅTERSAMLING OCH REFLEKTION

Ca 30 MINUTER

3

GEMENSAM HANDLINGSPLAN

4

UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING

Trygg

Inte trygg

CHECKLISTA LJUDMILJÖ

PLATS:

- Hur är ljudmiljön? Sätt ett kryss på skalan utifrån hur du upplever ljudmiljön:

- Varifrån kommer ljudet?

- Andra personer i rummet
- Buller från fläktar
- Utifrån - trafik
- Utifrån - skolgård/människor
- Om annat beskriv vad:

- Hur skulle du beskriva ljudets karaktär?

- Monotont pågår oavbrutet
- Plötsligt och snabbt övergående

- Finns ljudabsorbenter i taket/absorbenter i undertak?

- Finns ljudabsorbenter på väggarna?

- Finns ljudabsorbenter i form av stoppade möbler, mattor, gardiner eller andra textilier?

- Finns ljudabsorbenter under stolar och bord?

- Har möbler tassor som hindrar skrapljud när man flyttar dem över golvet?

Exempel på olika sorters ljudabsorbenter ovan

CHECKLISTA UTOMHUSMILJÖ

- **Finns ett övergripande och genomgående skyltprogram?**

- Är det tydligt var entrén finns när man kommer till byggnaden?
- Finns en orienteringskarta utomhus/i entrén?
- Är skyltar och kartor synliga för personer som exempelvis använder rullstol?

- **Finns landmärken i form av igenkännbara symboler eller föremål (artificiella eller i landskapet) vid:**

- Entrén
- Samlingsplatser

- **Finns ledstråk**

- Materialskillnad i markbeläggningen avseende ljushetskontrast och /eller struktur
- Gräskanter, murar, staket, kanter och fasader

- **Är skolgården väl belyst? Finns synlig belysning?**

- **Är skolgården indelad i olika zoner för olika aktivitetsnivåer (vila/avkoppling, social interaktion, fysisk aktivitet)?**

- **Vilka aktiviteter finns att välja mellan?**

Ex. Sportaktiviteter, möjlighet att sitta och prata med varandra, scen och musik mm.

- **Exponeringsgrad: Finns en variation av ytor som gör att man kan välja hur mycket man vill synas?**

- **Finns vegetation/parkmark?**